

Suwerenność żywnościowa jako droga do osiągnięcia bezpieczeństwa żywnościowego: W kierunku zrównoważonej produkcji rolnej i konsumpcji w Czechach

Idea suwerenności żywnościowej jest zakorzeniona w sprzeciwie rolników, chłopów i innych producentów żywności oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego wobec uzależnienia krajowych rynków żywnościowych od kaprysów rynków międzynarodowych. Jest to koncepcja coraz częściej obecna w debatach poświęconych kwestiom rozwojowym, w ramach których szuka się sposobów zapewnienia bardziej demokratycznej kontroli nad produkcją, sprzedażą i konsumpcją żywności.

Istnieje różnica między bezpieczeństwem żywnościowym i suwerennością żywnościową. Pierwszy termin wiąże się z określeniem celu, natomiast drugi ze zdefiniowaniem sposobu jego realizacji. Zgodnie z definicją Organizacji Narodów Zjednoczonych, bezpieczeństwo żywnościowe oznacza, że wszyscy ludzie w każdym czasie mają fizyczny i ekonomiczny dostęp do podstawowych produktów żywnościowych. Głównym wyznacznikiem braku bezpieczeństwa żywnościowego jest zagrożenie obywateli głodem, którego przyczyną z kolei jest ubóstwo. Bieda sprawia, że ludzie nie są w stanie wykarmić samych siebie, tzn. nie są w stanie wyprodukować wystarczającej ilości odpowiedniej żywności lub uzyskać dochodu pozwalającego kupować jedzenie. Walka z ubóstwem jest zatem kluczowym czynnikiem na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego gospodarstwom domowym. Aby do tego doprowadzić, konieczne jest uznanie znaczenia drobnego rolnictwa, które jest głównym źródłem dochodu i utrzymania dla osób biednych w wielu krajach rozwijających się, zwłaszcza w Afryce (około 80% populacji dotkniętej ubóstwem w Afryce mieszka na obszarach wiejskich). To właśnie dlatego suwerenność żywnościowa – idea mająca swoje źródło w mobilizacji obywatelskiej – ma kluczowe znaczenie, gdyż podkreśla prawo państw i ich obywateli do definiowania własnych systemów produkcji, dystrybucji i konsumpcji żywności bez konieczności uzależniania się od zmiennych trendów na rynkach międzynarodowych. Osiągnięcie pełnej suwerenności żywnościowej nie jest zatem możliwe bez kontrolowania głównych czynników regulujących sektor rolny, czyli zasad ustalania taryf celnych i wsparcia rządowego, które określone są m.in. w obrębie polityk handlowych (zwłaszcza w ramach Światowej Organizacji Handlu).

Suwerenność żywnościowa i Republika Czeska

Wyznając pogląd, że głównym instrumentem rozwiązywania globalnego kryzysu ekonomicznego oraz walki z ubóstwem jest wolny rynek, Republika Czeska powiela, często krytykowany, dominujący sposób ekonomicznego myślenia, który zdążył już dowieść swojej szkodliwości w kontekście bezpieczeństwa żywnościowego w wielu krajach rozwijających się. Republika Czeska nie zauważa potrzeby uznania różnorodności systemów rolniczych oraz zrównoważenia wpływu gigantycznych korporacji rolniczych na funkcjonowanie drobnych rolników zarówno w krajach rozwijających, jak i w Europie. Nie tylko ociąga się ona z aktywnym uczestnictwem w międzynarodowej debacie na temat bezpieczeństwa żywnościowego, ale również stoi przed wyzwaniem wiążącym się z zapewnieniem uczciwego dochodu swoim rolnikom, którzy są coraz bardziej zależni od subsydiów.

Obszar pól uprawnych w Czechach drastycznie kurczy się – od 1995 r. zniknęło 15 tysięcy hektarów ziem uprawnych, a ludzie, którzy te ziemie uprawiali stracili dotychczasową pracę. Jeszcze nie tak dawno Czechy należały do najbardziej zaawansowanych państw w regionie pod względem produkcji rolnej. To już jednak przeszłość. Zmiany nastąpiły po 1989 r., kiedy to była Czechosłowacja podążyła drogą neoliberalnych praktyk rynkowych, które nie wspierają narodowej suwerenności żywnościowej. Wiele wdrożonych wtedy polityk doprowadziło w praktyce do zahamowania rozwoju rolnictwa (niektóre regulacje chroniące rolnictwo przestały obowiązywać, uzyskanie pożyczek w bankach stało się trudniejsze itp.), a po przystąpieniu Czech

do Unii Europejskiej pojawiły się kolejne problemy, gdyż wsparcie budżetowe dla rolników z nowych państw członkowskich okazało się być znacząco niższe niż dla starych członków.

Choć ruch na rzecz suwerenności żywnościowej nie jest zakorzeniony w Czechach, istnieje kilka lokalnych inicjatyw, które zaczynają wspierać alternatywne metody produkcji i konsumpcji żywności. Żadna z tych inicjatyw nie ma jednak wyraźnego przesłania publicznego. W 2009 r. pojawił się nowy rodzaj marketingu, który promuje produkty ekologiczne, wytwarzane lokalnie i sprzedawane bezpośrednio konsumentom przez rolników lub przez spółdzielnie. Przykładem takiego marketingu jest tzw. system koszy żywnościowych (*bedynky*), w którym określona ilość produkowanych przez lokalnych rolników warzyw, owoców, ziół, produktów mlecznych, chleba i/lub mięsa jest regularnie dostarczana bezpośrednio konsumentom. Ten system jest ważny nie tylko dlatego, że oferuje ludziom dostęp do świeżych, lokalnie wytwarzanych produktów, ale również dlatego, iż zapewnia uczciwą cenę rolnikom i przywraca osobiste relacje konsumentów z producentami żywności. Również place targowe, na których można kupić lokalne warzywa, stają się coraz bardziej popularne, zwłaszcza w stolicy kraju, Pradze. W ubiegłym roku popularne stały się automaty z mlekiem, w których można kupić świeże mleko prosto od rolników. Ten system wspiera zwłaszcza drobnych rolników, znacząco zwiększając cenę, którą otrzymują za każdy sprzedany litr mleka (często jest to ponad dwa razy więcej). Inspiracją dla tych idei marketingu bezpośredniego był model rolnictwa wspieranego przez społeczność (*Community Supported Agriculture - CSA*), który od lat 70-tych ubiegłego stulecia działa w Japonii, Europie Zachodniej i USA. W tym modelu konsumenci wspierają dane gospodarstwo rolne, dzięki czemu rolnicy i konsumenci wspólnie dzielą się ryzykiem oraz korzyściami związanymi z produkcją żywności.

Aby zmienić status quo, czyli praktycznie zerowy udział obywateli czeskich w debacie na temat bezpieczeństwa żywnościowego i suwerenności żywnościowej, Praski Instytut Polityki Globalnej – Glopolis (*Prague Global Policy Institute – Glopolis*) zainicjował publiczną debatę z organizacjami pozarządowymi, rolnikami oraz decydentami politycznymi w Czechach i w Europie. Jej celem jest podniesienie świadomości opinii publicznej na temat zwiększającego się braku bezpieczeństwa żywnościowego i biedy, które dotyczą mieszkańców krajów rozwijających się, a których przyczyną jest dominujące biznesowe podejście do rolnictwa nie zważające na ludzi i środowisko naturalne.

Christine Maritz
Prague Global Policy Institute - Glopolis
Soukenická 1189/23
110 00 Praha 1
Czechy
email: info@glopolis.org
tel. +420 272 661 132
www.glopolis.org

tłumaczenie: Zbigniew Szalbot

Artykuł powstał przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej. Za jego treść odpowiada Polska Zielona Sieć oraz jej partnerzy i w żadnym stopniu nie może być on postrzegany jako odzwierciedlenie stanowiska Unii Europejskiej. Artykuł powstał także w ramach projektu „Środkowoeuropejskie partnerstwo na rzecz zrównoważonego rolnictwa i suwerenności żywnościowej” dofinansowanego ze środków International Visegrad Fund.